

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д.н. Камелия Николова

(Катедра „Театрознание“, Национална академия за театрално и филмово изкуство;
Институт за изследване на изкуствата, Българска академия на науките)

за представените научни и художествено-творчески трудове за участие в конкурса за заемане на академичната длъжност ПРОФЕСОР (сценография), в професионално направление 8.4. Театрално и филмово изкуство, научна специалност „Театрознание и театрално изкуство”, обявен от катедра „Драматичен театър“ НАТФИЗ „Кръстьо Сарафов в „Държавен вестник“, бр. 98/ 23.11.2021 г., с единствен кандидат: **доц. д-р МИРА ЕНЧЕВА КАЛАНОВА**

За конкурса доц. д-р Мира Каланова е представила 3 театрални спектакъла с нейно участие като сценограф, създадени след 2015 г., когато заема академичната длъжност „доцент“ – „Коприна“ (2021) по романа на А. Барико, драматизация Александър Секулов, режисьор Диана Добрева, сценография Мира Каланова, костюми Марина Райчинова, мултимедия Петко Танчев, Драматичен Театър – Пловдив; „Народът на Вазов“ (2020) от Александър Секулов, режисьор Диана Добрева, сценография и костюми Мира Каланова, Народен театър „Иван Вазов“ и „Одисей“ (2019) от Александър Секулов, режисьор Диана Добрева, сценография и костюми Мира Каланова, мултимедия Петко Танчев, Драматичен Театър – Пловдив, както и студията „Сцената карта и територия“, анализираща работата ѝ по посочените спектакли и пет учебни програми за преподаваните от нея дисциплини в специалност „Сценография“ и други специалности в НАТФИЗ.

Всички представени документи според изискванията на ЗРАСРБ, студията „Сцената карта и територия“, представляваща теоретично-практическа разработка към творческата дейност на доц. Мира Каланова, както и самата творческа дейност, представена от нея за участие в конкурса, отговарят изцяло на минималните национални изисквания за заемане на академичната длъжност *професор*.

За обект на настоящата рецензия взимам изброените по-горе трудове на Мира Каланова, представени от нея за участие в конкурса за професор по сценография, както и имам предвид някои от останалите ѝ сценографски проекти за постановки, творчески изяви и преподавателската ѝ дейност като доцент по същата специалност в НАТФИЗ.

В теоретично-практическата студия, назована „Сцената карта и територия“, находчиво перифразирайки заглавието на знаменитата книга на Мишел Уелбек „Карта

и територия“ (2012) доц. Мира Каланова си поставя за цел да направи едно двупосочно изследване, от което да постигне ефективен резултат едновременно за своята дейност като активно ангажиран сценограф и за работата си като преподавател по сценография. От една страна, тя се опитва да намери отговор на силно занимаващи я въпроси, възникнали в процеса на практическата ѝ работа и свързани с различни страни на изкуството на театралния художник с помощта на целенасочено историческо и теоретично проучване и анализ, и, от друга – през призмата на това натрупано теоретично знание и придобития практически опит да осмисли и обобщи процеса на създаване, избраните естетики и постигнатите крайни резултати при предложените за участие в конкурса три от последните ѝ няколко много успешни спектакъла. Намерението е направеното обобщение и изводите и новите въпроси, формулирани в него да послужат както за обогатяване и надграждане на стратегиите и подходите на авторката на текста като действащ сценограф, така и за продуктивна база за преподавателската ѝ дейност.

Още самото поставяне на описаното изследователско намерение в теоретично-практическата студия на доц. Мира Каланова трябва да бъде подчертано като първия важен научен принос на работата.

Студията „Сцената карта и територия“ е в обем от 24 страници текст и съдържа 64 илюстрации – ескизи и снимки на сценографски решения от коментираните спектакли. Тя е структурирана в четири части и е снабдена с библиография, която съдържа 11 източника на български и английски език.

В първата част на студията с подзаглавие „Сцената карта и територия“ авторката се заема да изясни някои от основните въпроси на самото сценографско изкуство, пред които се изправя всеки театрален художник когато се опитва да предложи решение за сценичната среда на един спектакъл. Тя логично започва от общоприетата дефиниция за пространство – „Форма на съществуване на материята, която има протяжност и обем. Пространство и време. Неограничена широта. Космическо пространство. Празно, незаето разстояние между две неща“ (стр. 1), след което уточнява спецификата на сценичното пространство. Много точно Мира Каланова го определя преди всичко като концептуално пространство, като специална материална среда, отговаряща на основополагащата за театралното изкуство ситуация на гледане и представяне. Като други негови определящи характеристики тя напомня факта, че сценичното пространство съществува и функционира в контекста на архитектурното пространство, както и че то се изгражда от театралния художник от гледната точка на

публиката, т.е. сценографът изгражда образа на театралната среда така, както той ще бъде видян от седящите в салона или въобще от позицията на публиката, разположена срещу сцената. След като изяснява тези базисни, но изключително важни отправни положения, от които започва всяко сериозно разсъждение за сценографията, Мира Каланова излага в максимално съгъстен, ясен и премислен вид своята собствена концепция за сценичното пространство и неговото моделиране.

Авторката започва от идеята за позитивното (формите) и негативното пространство (фона, разстоянието, празнотата между формите), в рамките на която разсъждава за структурирането и разполагането на формите/обектите, за перспективата и позициите им една спрямо друга за да достигне до изключително важното значение на ритъма и пропорциите на формите и фона, на линиите и цветовете, които създават същинското сценично пространство в нейните ярки визуални представления. Тук Мира Каланова въвежда и двете основни понятия, чрез които се стреми да изясни както самата същност на творчеството на сценографа, така и, преди всичко, да осмисли и анализира собствения си творчески процес при изграждането на едно сценографско решение. Както беше споменато, това са двете афиширани в заглавието на студията и находчиво заети от известната книга на Мишел Уелбек понятия „карта“ и „територия“. Очертаното от сценографското решение материално пространство на театралния подиум, което обитават и в което се движат, присъстват и отсъстват актьорите е „територия“. Тази територия художникът е необходимо да създаде като специфично, но реално място за живот, за непосредствено случване и протичане на една „история, която спектакълът трябва да разкаже“ (стр. 14). Погледната от зрителите в залата територията (на сцената) обаче трябва да се вижда като ярък и въздействащ образ, като картина, или както авторката констатира „в театъра публиката вижда картината, не вижда територията“ (стр. 7). Но освен създаване на реалната „територия“ на действието на сцената за да изрази своята идея и собствен прочит на текста и режисьорската концепция сценографът е необходимо да види в съзнанието си и своя „идеален град“, своя идеален, прецизно разчертан и мащабиран образ на обектите, разстоянията и движенията на подиума, т.е. да погледне „територията“ отгоре, да начертае своята „карта“ на предстоящата да бъде създадена територия. Тази концепция на Мира Каланова не само много точно и оригинално обобщава същността на сценографската работа, но и ясно разкрива собствения ѝ творчески процес, изяснява източниците и механизмите на създаване на нейния оригинален визуален театър, с който тя категорично се наложи през последните две десетилетия в българския театрален

пейзаж. Ето защо концепцията за сцената като карта и територия и нейното ясно и продуктивно изясняване безспорно е основният научен принос на коментирания текст.

Центърът на теоретично-практическата студия са трите части, коментиращи през фокуса на изложените във въвеждащата част теоретични положения и формулираната основна концепция за сцената като карта и територия сценографски решения за спектаклите, предложени за участие в конкурса. Веднага трябва да подчертая, че доц. Мира Каланова много добре е избрала заглавията, с които да представи най-точно работата си. През изтеклите шест години от 2015 г., когато печели конкурса за доцент, до днес като изключително активно практикуващ театрален и филмов художник тя има 19 реализирани спектакъла и няколко филма по нейни проекти. От тях селектира като комплект материали, емблематично представящи творческата ѝ продукция трите изброени в началото на тази рецензия представления, които най-цялостно и убедително демонстрират впечатляващия визуален театър, който прави. Нещо повече – избраните заглавия не само са най-последователно визуалните сценични произведения в богатия ѝ списък, доколкото са направени в екип с режисьора Диана Добрева, утвърдила се в този вид театър, но и взети по отделно показват различните негови посоки, в които Мира Каланова работи.

Коментирайки процеса при създаването на „Одисей“ в Пловдивския театър тя детайлно представя линията на визуалния театър като изобразителна наративност, като проследяване чрез визуални образи, форми и гледки на разказваната история. В амбициозния сценичен проект на наложилия се през последните години творчески тандем Диана Добрева – Александър Секулов – Мира Каланова „Народът на Вазов“ в Народния театър сценографката анализира трудностите и възможностите при изграждането на сценичното пространство като кинетично, като концептуално обединяващо различни топоси и времеви периоди. В най-новата работа на същия екип – „Коприна“ в Пловдивския театър обект на разсъжденията ѝ пък са опитите ѝ да види и борави със сцената като архитектура. Интересната и продуктивна саморефлексия на художничката и важните открития за възможни прояви на съвременния визуален театър, до които тя я води е още един особено значим приносен момент в изследването.

Трите спектакъла, които всъщност са повод за коментираната по-горе теоретично-практическа студия на доц. Мира Каланова, естествено са същинският фокус сред представените материали. Както вече споменах през последните шест години от 2015 г., когато печели конкурса за доцент, до днес тя има 19 реализирани продукции по нейни проекти, от които целенасочено избира точно тези три. Ярките,

изобретателни и силно въздействащи пространствени решения на художничката в представените спектакли, както и самите спектакли се нуждаят от цялостен и подробен анализ, който не е обект на подобна научна рецензия. Тук бих искала да открия само две важни заключения, свързани с тях и със значителна част от другите ѝ представления. Преди всичко с тях Мира Каланова се налага като един от най-последователните и най-оригиналните и въздействащи автори на съвременния визуален театър у нас. Ето без съмнение най-значимият принос на нейната творческа дейност. Другото определящо качество е че тя работи в естетиката на визуалния театър, комбинирайки я умело и креативно с други различни постановъчни стратегии и подходи. Така се раждат най-добрите ѝ съвместни проекти с Пламен Марков (достатъчно е да споменем „Вуйчо Ваньо“, 2012, „Ревизор“, 2013, „Ричард III“, 2013, 2017, както и най-новите „Вечерята“, 2019 и „Отело“, 2020) или интересните ѝ срещи с режисьори като Стоян Радев.

Непременно бих искала да подчертая и още едно важно качество на представените материали и на работата на доц. Мира Каланова като цяло. Става въпрос за нейното впечатляващо усилие преди всичко сама да подреди, осмисли и изясни за себе си досегашния си опита на много активно работещ сценограф и на преподавател по сценография. Точно това усилие да анализира извървяния от нея път и да отсее от направеното онова, което е подходящо, креативно и работещо за студентите, които обучава е и още един, при това особено ценен принос на предложените от кандидата трудове.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: От представените материали по конкурса, както и от личните ми впечатления от доц. д-р Мира Каланова като ярък и оригинален театрален художник и мой колега в преподавателската работа, съм убедена, че тя е достойна и убедителна кандидатура за академичната длъжност *професор* по сценография в НАТФИЗ „Кръстьо Сарафов“. Като член на научното жури ще гласувам положително за нейния избор. Гласувам ДА.

20 април, 2022 г.

Проф. д.н. Камелия Николова